

انسان پیش از تاریخ

(پیدایش انسان)

تحقیق و تألیف:

احمد رهبری

سرشناسه:	رهبری، احمد
عنوان و نام پدید آور:	انسان پیش از تاریخ (پیدایش انسان) / تحقیق و تألیف احمد رهبری
مشخصات نشر:	تهران، دانشگاه هنر، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری:	۲۲۲ صفحه
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۶۲۱۸-۹۹-۴
یادداشت:	چاپ سوم
یادداشت:	کتاب حاضر سالهای قبل توسط ناشر دیگر منتشر شده است.
عنوان دیگر:	پیدایش انسان
موضوع:	قرآن، بررسی و شناخت
موضوع:	انسان، آفرینش، جنبه های قرآنی
موضوع:	انسان (اسلام)
شناسه افزوده:	دانشگاه هنر
رده بندی کنگره:	۱۳۹۱ ۸ر۹ الف / BP ۱۰۴
رده بندی دیویی:	۴۶۶ / ۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی:	۱۳۱۹۲۹۲

عنوان: انسان پیش از تاریخ

مؤلف: احمد رهبری

لیتوگرافی: دانشگاه هنر

چاپ: دانشگاه هنر

شمارگان: صحافی: دانشگاه هنر

نوبت چاپ: سوم

ناشر: دانشگاه هنر

قیمت:

artunipub@art.ac.ir

فهرست مطالب

پیش گفتار	صفحه ۷
مقدمه.....	۹
کلیات بحث پیدایش انسان	۱۵
بخش اول: نظریه باستان شناسان و مورخان.....	۱۹
بخش دوم : نظریه انسان شناسان	۳۵
بخش سوم: نگاه اجمالی به نظریه ها.....	۵۱
بخش چهارم: نظریه محققان اسلامی:	۶۵
الف: قائلین به خلقت انسان از طریق تکامل تدریجی.....	۶۵
ب: قائلین به خلقت مستقل انسان.....	۷۲
ج : قائلین به خلقت انسان از هر دو طریق	۷۸
بخش پنجم : بررسی آیات قرآن.....	۸۳
بخش ششم: آدم درآئین یهود، مسیحیت و زردشت	۸۷
بخش هفتم : آدم درقرآن.....	۹۳
بخش هشتم: آیات قرآن درموضوع مورد بحث	۹۷
بخش نهم: نظر مفسران درآیات مورد بحث	۱۲۳
بخش دهم: موضوعات قرآنی درخلقت انسان	۱۴۱
بخش یازدهم: بررسی نظریه ها.....	۲۰۱
خاتمه.....	۲۱۵

بسمه تعالی

پیش گفتار

کتاب انسان پیش از تاریخ در سال ۱۳۷۴ توسط انتشارات مارلیک چاپ و منتشر شد که بدلیل استقبال از آن در سال ۱۳۷۵ چاپ دوم آن به انجام رسید. در دو چاپ اول و دوم، با یک نوع صفحه بندی و فرمت در اختیار علاقه مندان قرار گرفت که از کیفیت مطلوب برخوردار نبود. لذا برای چاپ مجدد لازم بود فرمت و صفحه بندی آن تغییر کند که بهمین دلیل علیرغم نیاز مراکز تحقیقی، این کار به تعویق افتاد. در نهایت با اجازه ناشر محترم قبلی و تصویب شورای پژوهشی دانشگاه هنر چاپ مجدد کتاب از طریق انتشارات دانشگاه هنر صورت گرفت که با تأخیر سه ساله از زمان تصویب در حال حاضر در اختیار علاقه مندان قرار می گیرد.

نکته ای که در مقدمه چاپ اول از قلم افتاده و یادآوری آن ضروری به نظر می رسد این است که، هدف از تدوین این کتاب تألیف و جمع آوری نظریه های همه صاحب نظران در موضوع مورد بحث نیست، ولذا از منابع کمتری استفاده شده و کتاب نامه هم تنظیم نشده است. بلکه هدف آن است که دو دیدگاه موجود در خلقت انسان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد تا قوت و ضعف هر کدام برای پژوهش گران و علاقه مندان به موضوع مشخص شود. بهمین جهت مطالبی به عنوان نمونه از برخی کتابها و نظر نویسندگان (محدود) استفاده و نقل قول شده است تا نوع نگرش و بینش صاحب نظران نسبت به موضوع تبیین شود.

بدلیل اهمیت توجه به نوع دیدگاه و قضاوت صاحب نظران فرضیه تطور و تکامل، بخش سوم در این چاپ به کتاب اضافه شد تا خوانندگان محترم در نوع بررسی ها و تبیین موضوع از طرف پیروان نظریه تکامل بهتر دآوری نمایند.

محور اصلی کتاب بخشهای ۳ و ۱۰ و ۱۱ می باشد که تحلیل هر دو دیدگاه را براساس قرآن و آنچه از مجموع مباحث مطروحه با دلایل عقلی و نقلی قابل برداشت است برای خواننده کتاب و محققان ارائه نموده است.

اساساً این کتاب یک متن و نوشته تحلیلی است تا تألیفی، بهمین دلیل ممکن است با خیلی از کتابها متفاوت جلوه کند، و انتظار از این کتاب نیز در این محدوده خواهد بود. امید است این تحقیق مختصر مقدمه ای برای تحقیق دوستان علم و قرآن در بومی سازی علوم انسانی که یکی از مهمترین موضوع فرهنگ ایرانی - اسلامی است منشأ اثر و راه گشا باشد.

وما توفیقی الا بالله

احمد رهبری

تهران، شهریور ماه هزار و سیصد و نود و یک هجری شمسی.

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

بحث در موضوع انسان و منشأ اولیه آن از مباحث قابل توجهی بین محققان بوده و از زمان‌های دور و شاید از اولین روزهای پیدایش موضوعات فلسفی و کلامی و همچنین مذهبی در جوامع بشری این موضوع مورد توجه و بحث بوده است، که اساساً انسان چگونه بر روی زمین مستقر گردیده و با چه خصوصیتی (ذاتی یا اکتسابی) توانسته بر سایر موجودات برتری پیدا کند. در کتاب‌های آسمانی (تورات، انجیل، قرآن) و کتب ادیان مختلف این مسأله به گونه‌ای خاص مطرح گردیده و بین دانشمندان قدیم و جدید علوم (زیست‌شناسی، انسان‌شناسی، باستان‌شناسی و فرهنگ‌شناسی و غیره) با نظرات گوناگون به بررسی و بحث در موضوع پرداخته‌اند.

همان‌گونه که در متن کتاب اشاره شده دانشمندان به دو نظریه ثبوت انواع و تغییر انواع در موضوع منشأ پیدایش انسان اشاره دارند. عده‌ای قائل به این هستند که هر موجودی مستقلاً با وضعیتی که دارد به وجود آمده و همان خصوصیات را در نوع خود حفظ می‌کند. و گروهی معتقد به این هستند که موجودات بر اثر شرایط محیطی و نیازهای خود در طول زمان، دچار تغییراتی در ساختمان جسم خود می‌شوند. بدین‌گونه تحول و تکامل تدریجی یافته و از گونه‌ای به گونه‌ای دیگر در می‌آیند.

موضوع تغییرانواع پس از لامارک و داروین بیشتر مورد بحث دانشمندان علوم زیستی و انسان‌شناسان گردید و به خصوص نظریه داروین مبنی بر تنازع بقاء و قانون تطور اهمیت بیشتری پیدا نمود. تا جایی که پیروان تورات و انجیل که علی‌القاعده برحسب اعتقادی می‌بایست آنچه در تورات و انجیل نسبت به خلقت اولین انسان اشاره دارند نظر داشته باشند، براساس نظریه تکامل آن‌را مردود دانسته و پیدایش انسان کنونی را از اجداد تکامل یافته معرفی می‌نمایند؛ و در این مورد موافق با نظریه‌های مادی‌گراخان و غیرمعتقدین به عالم ماورای طبیعت اعلام نظر می‌نمایند.

در میان دانشمندان اسلامی نیز هر دو نظر مورد بحث و قبول بوده و هر کدام برای اثبات نظر خود دلایلی اقامه نموده‌اند. در این نوشته برای نشان دادن ابعاد موضوع ابتدا نظریه انسان‌شناسان،

باستان‌شناسان و آنچه در آیین یهود، مسیحیت، زرتشتی نسبت به پیدایش انسان کنونی بررسی و بحث و اظهارنظر شده آورده می‌شود؛ و سپس نظر دانشمندان اسلامی که شامل سه نظریه مبنی بر خلقت ابتدایی انسان، پیدایش انسان بر اساس نظریه تکامل و سوم، نظریه‌ای که هر دو نظریه را به گونه‌ای تبیین می‌نماید مورد اشاره واقع شده، و چکیده‌ای از مطالب آن‌ها آورده می‌شود. تا خواننده ابتدا از مجموع نظرات برحسب آنچه در کتب مربوطه ارائه گردیده مطلع گردیده و در صورت نیاز به منابع مربوطه جهت اطلاع بیشتر مراجعه نماید.

پس از ارائه خلاصه مطالب نظریه‌ها، مجموعه آیات قرآن در مورد انسان و خلقت آدم و مسائل اولیه مربوط به آن آورده می‌شود و با استناد به آیات قرآن به نتیجه‌گیری منتهی می‌شود.

بحث در خلقت انسان از چند جهت قابل بررسی است:

۱ - از بعد فلسفی، در ارتباط با فلسفه خلقت و حکمت هستی که اساساً هدف و غایت جهان هستی در نظام توحیدی چیست و جایگاه انسان در آن چگونه است ؛ و برای این بحث از دیدگاه مکتب الهی و اسلام و از دیدگاه مکاتب غیرالهی جواب‌های مختلف می‌توان پیدا کرد و خلقت انسان را در آن جهت توجیه و تبیین نمود.

۲ - از بعد کلامی، در ارتباط با نوع ارتباط انسان با سای ر موجودات و در اسلام از نقطه نظر مباحث عرفانی می‌توان جایگاه انسان را تعیین کرد و خلقت او را در چرایی و کیفیت تبیین نمود.

۳ - از بعد علمی، که در دو شاخه مرتبط با مذهب و غیرمرتبط با آن، که می‌تواند هر دو به یک نتیجه منتهی گردد و یا دو نتیجه مغایر هم ارائه نماید که در بررسی نظریه و آیات مربوطه در حد اختصار به این موضوع پرداخته می‌شود.

۴ - از دیدگاه انسان‌شناسان و باستان‌شناسان که براساس یافته‌های مربوط به انسان پیش از تاریخ اعم از ابزار زندگی، فسیل‌ها و اسکلت حیوان و انسان نظر داده‌اند که آیا این نوع نظریه‌ها چه اندازه پایه علمی و یا اعتقادی دارند، از اساس بحث این نوشته است.

عنوان کتاب انسان پیش از تاریخ یا پیدایش انسان نام‌گذاری گردیده، بدین جهت که مبنای موضوع از نظریه باستان‌شناسان که متکی بر نظریه انسان‌شناسان است شروع گردیده و انگیزه طرح بحث انسان پیش از تاریخ و دوره‌های زندگی او در مباحث باستان‌شناسان می‌باشد.

در بررسی آیات قرآن توضیح داده خواهد شد که کدام یک از نظریه‌ها می‌تواند صحت داشته باشد. و شواهد موجود در وجود انسان که موقعیت او را برتر از سایر موجودات و در یک معنی عصاره و محور جهان قرار می‌دهد، نمی‌تواند برحسب شرایط زمانی و نیاز شخصی مرتبط با جسم او دوره تکاملی تدریجی پیدا نموده و به این مرحله قدم بگذارد؛ و از طرفی بنا به اعتقاد دینی پیروان ادیان الهی وجود انسان در نظام هستی از جایگاهی برخوردار است که قطعاً موقعیت ویژه‌ای می‌طلبد و لذا قرآن خلقت انسان را به گونه‌ای بیان می‌کند که نشان دهنده موقعیت او است.

قرآن به عنوان معجزه ختمیه که مصون از تحریف می‌باشد تمامی مسائل مربوط به هستی و به خصوص زندگی انسان را بیان داشته و مطلبی نیست که در آن نیامده باشد (لا رطب و لا یابس الا فی کتاب مبین) بهتر است که به جای تکرار مباحث تئوری نظریه‌هایی که در حد فرضیه بوده و به اثبات علمی نرسیده است (و چه بسا در آینده نظریه‌های دیگری مبتنی بر همان مستندات که این نظریه‌ها را باعث شده، ارائه شود که نظریه‌های موجود را نقض نماید) به مباحث اساسی و عمیق اسلامی به خصوص آیات مربوط به خلقت انسان با نظر عمیق نگریسته شود تا حقایق بهتر کشف گردد.

پیشنهادی به محققان در موضوع علوم انسانی به خصوص انسان‌شناسی و باستان‌شناسی تقدیم می‌دارم، مبنی بر اینکه آنچه تاکنون در نوشته‌ها و تحلیل‌ها از زندگی انسان پیش از تاریخ شده بر مبنای تحقیق دانشمندان غربی و براساس شواهد فرضی از زندگی انسان بوده است، و براساس بینش مادی‌گرایی بیشتر منطبق است تا واقعیت‌گرایی. و در یک مورد زندگی انسان دوره غارنشینی و جمع‌آوری غذا برای مرحله‌ای از زندگی طولانی انسان چه اندازه می‌تواند پایه و اساس داشته باشد؟ و اینکه نسل کنونی انسان همان است که فرضاً صد هزار سال پیش می‌زیسته، یا این نسل نسلی است مستقل با خصوصیات مخصوص به خود؟ آیا نمی‌توان نسبت به آنچه دیگران گفته‌اند و ماهم تکرار می‌کنیم با دید تحلیلی و انتقادی نگریست و مجموعه نظرات را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد و به نتیجه روشن‌تری رسید؟ اگرچه ممکن است همان نظریه‌ها تأیید شود. ولی حداقل با دید تحقیقی به موضوع پرداخته می‌شود. آنچه تاکنون گفته و نوشته شده اغلب به استناد نظریه آن‌هایی است که از یک زاویه و دید به موضوع می‌نگرند و اغلب با نگاه مکتب ماتریالیستی منطبق است. و حال اینکه دید

دیگری در موضوع انسان بر مبنای کتاب وحی و بزرگان دینی که مرتبط با حقایق ماورایی هستند وجود دارد و در تضارب افکار می‌توان به نتیجه مشخصی دست یافت.

بنا بر این از محققان و به‌خصوص دانشجویان مقاطع تحصیلی بالاتر در زمینه باستان‌شناسی، انسان‌شناسی و علوم قرآنی انتظار می‌رود یک گروه تحقیقی در این مورد با ضوابط مشخص تشکیل داده و این موضوع را به‌معرض تحلیل عمیق گذاشته و این شاخه از علم را روشنی در حد جامعه اسلامی ببخشند. و آن نباشد که آنچه در گذشته به‌ما گفته‌اند ما نیز همان را تکرار نماییم و حال اینکه شواهد عدیده‌ای مبنی بر بطلان آن‌ها می‌توان اقامه نمود.

یکی از موضوعاتی که در اعتقادات مذهبی انسان‌ها وجود دارد و اساس جهت‌گیری آن‌ها را در زندگی دنیوی تعیین می‌کند، عالم آخرت و دنیای بعد از این دنیا است (حتی بنا به نظریه محققان در زمینه انسان‌شناسی انسان نوع نئاندرتال که حدود چهل هزار سال قبل می‌زیسته به‌عالم پس از مرگ اعتقاد داشته)، و بیش از ثلث آیات قرآن مرتبط با آن موضوع است. و مهم‌تر از آن، موضوع خلیفه الهی انسان در زمین با تکامل جسمی انسان برحسب شرایط زندگی چگونه جواب توجیهی دارد و آیا برای چنین موجودی شرایط خاصی که فراتر از تکامل نسلی باشد نیاز نیست؟

برای خوانندگان محترم شاید این تصور پیش آید که در بررسی یک موضوع علمی چرا به آیات قرآن بیش از همه استناد گردیده. جواب این است که:

اولاً، علمی بودن موضوع پیدایش انسان بر آن مبنا که در نوشته‌ها آمده چندان قابل اثبات نیست. ثانیاً، آیات قرآن نه تنها منافات با مباحث علمی ندارد بلکه ریشه در حقیقت موضوع را در آن می‌توان دید، چون قرآن هم پایه علمی و هم تعبدی دارد و آیاتی که اشاره به تعقل، تفکر، تدبیر، تذکر و سیر و بررسی و تحقیق و تحلیل اشاره دارند خود گواه بر علمی بودن (به معنی حقیقی کلمه) قرآن است. آنچه در شاخه‌های علوم مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد در صورت نتیجه مثبت بارقه‌ای از بیان قرآن است.

ثالثاً، این بحث را در جامعه‌ای که اعتقاد به قرآن دارد و می‌تواند از آن بهره‌برد طرح می‌کنیم، و چه اشکالی دارد که از اعتقاد راسخ خود که معتقد به صحت آن هستیم بهره‌گیریم و مسائل مبهم را روشن نماییم.

متأسفانه چون در گذشته کاری در این سطح و موضوع انجام نشده و بعد از استقرار نظام جمهوری اسلامی نیز همان سیره گذشته در این شاخه از علوم ادامه پیدا کرده است، این نوشته مقدمه و بهانه‌ای است برای کسانی که علاقه‌مند به موضوع و انگیزه طرح آن را در جهتی که شایسته است دارا هستند تا انشاءالله به نتایج روشنی برسد.

اینجانب در گذشته مباحث انسان پیش از تاریخ را آن‌گونه که در کتاب‌های مربوطه آمده نسبتاً علمی می‌دانستم، ولی با بررسی موضوع به این نتیجه رسیدم که جای بحث فراوان و دلایل زیادی بر رد آن‌ها وجود دارد. چنانچه هرکدام از موضوعات را با توجه به ابعاد گوناگون آن مورد تحلیل قرار دهیم نتیجه‌ای می‌گیریم غیر از نتیجه‌ای که با دید محدود در یک بعد حاصل می‌گردد؛ و موضوع انسان و پیدایش آن از مقوله‌های قابل توجه در این مورد است.

در بررسی آیات قرآن آیاتی مورد استناد قرار می‌گیرد که ارتباط مستقیم با خلقت آدم، و موضوعاتی که در آن رابطه ذکر شده است. از جمله سجده ملائکه بر آدم، حضور آدم در بهشت، هبوط آدم، بعثت آدم و فرزندان او. و در موضوع مسائل اجتماعی جوامع اولیه، موضوع وحدت رویه در جامعه (امت واحده) و فلسفه بعثت به اجمال، مرتبط با بحث توضیح داده می‌شود.

موضوعات دیگری در ارتباط با موضوع نیز وجود دارد که به دلیل اختصار از پرداختن به آن‌ها خودداری شده، اگرچه کمک به غنای بحث می‌نماید. مانند داستان نوح پیامبر و طوفان معروف، که باعث آب گرفتگی زمین می‌شود و به عنوان صاحب اولین شریعت و ابوالبشر دوم بعد از آدم علیه السلام.

در این نوشته اساس بر بیان نظریه‌ها است، و استنتاج جامع به عهده خواننده می‌باشد. اگرچه در برخی موارد نظر به توضیح آیات قرآن به بعضی از نظریه‌ها اشاره و مورد بررسی واقع شده و جواب اجمالی نیز داده شده است که در بخش پایانی (نتیجه) آورده می‌شود. و آنچه از مفهوم آیات قرآن بیان شده استنباط مطلب از ارتباط آیات متعدد در موضوع مورد بحث است نه تفسیر آیات. و از جمع‌بندی ارتباط موضوعی آیات نتیجه‌ای حاصل می‌شود که توضیح داده شده است.

براساس فرمایش علی علیه السلام در نهج البلاغه که می‌فرماید: قرآن چنین است که بعضی از آن بعضی دیگر را بیان می‌کند و بعضی از آن شاهد بر بعضی دیگر است. و به بیان دیگر آیات قرآن یکدیگر را تفسیر می‌کنند. به نظر رسید بهترین روش استفاده از آیات قرآن کمک گرفتن از دیگر آیات

است. روایات معصومین علیهم السلام نیز در جهت آن بیانگر واقعیت می باشد. و اینکه از نظریه مفسران، بیشتر از تفسیر المیزان استفاده شده به این دلیل است که در این تفسیر شریف از تفسیر آیه به آیه استفاده شده است.

آنچه در کتب احادیث از جمله اصول کافی، علل الشرایع، وسائل الشیعه، بحار الانوار و غیره راجع به موضوع مورد بحث احادیثی نقل شده، در جهتی است که در این نوشته به نتیجه رسیده است. به عبارتی، در بیان آیات قرآن به کمک دیگر آیات و احادیث موجود در کتب مذکور واقعیت موضوع را می توان دریافت نمود و در این کتب حدیثی که مبین نظریه تکاملی انسان آن گونه که نظریه پردازان بیان داشته اند دیده نمی شود.

امید است این وجیز ه بخش کوچکی از ابعاد وسیع موضوع مورد نظر را بیان کرده باشد تا علاقه مندان و محققان به بهانه این نوشته به بحث و بررسی و اعلام نظر جامع و روشن تر بپردازند تا حقایق امر مبرهن گردد.

چنانچه اشتباهی در برداشت از مفاهیم آیات قرآن انجام گرفته از خداوند منان طلب مغفرت می نمایم، و امیدوارم مورد پذیرش درگاه با عظمت الهی قرار بگیرد، و در صورت پذیرش به روح پرفتوح امام راحل (ره) و متفکرین بزرگ اسلام بخصوص مرحوم علامه طباطبائی و شهید بزرگوار مطهری تقدیم می نمایم.

در پایان از خوانندگان محترم و صاحب نظران درخواست دارم اشتباهات و لغزش های موجود در این نوشته را با راهنمایی های خویش اعلام فرمایند.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى

احمد رهبری

تهران، اردیبهشت ماه ۱۳۷۴ شمسی